

STANE JUŽNIČ*

Kultura v politiki in politika v kulturi

»Hier, nous avons le droit
d'être fatalistes par optimisme;
nous devons désormais
être audacieux par passimisme.«

/Alain Minc: *Le nouveau Moyen age*/

1

Lotevati se politične kulture je bržkone še vedno najprimerneje skozi *opredelitive*, ki izhajajo iz razčlenitve same sintagme ali besedne zveze. Ta vsebuje dva pojma: kultura in politika. Sintagmatska analiza naj bi upoštevala oba pojma, akoprav je drugi že določanje »zvrsti« kulture in potemtakem atribut ali prilastek prvemu, torej razločevalna oznaka.

Ustaljenost sintagme je že dosežena in zasledimo jo v pogosti rabi. So pa možni različni načini razumevanja te besedne zveze. Morda je dovoljeno želeti, da bi jo razumeli tudi kot »kultura v politiki« ali pa celo »politika kot kultura«.

a) Naj začnemo pri drugem delu sintagme – *kulturi*,¹ ki jo imamo za način življenja, vendar naučenega v procesih, ki so socializacija in inkulturacija.²

To so procesi usklajevanja človeka z družbo in kulturo. Gre potemtakem za vzorce obnašanja, ki so nad človekovo biološkostjo; njegovo biološko naravo preurejajo, preusmerjajo in včasih na določene načine presegajo.

Posameznik, ki se kultivira, sprejema vrednote kot trajna verovanja ali prepričanja, da je določen način življenja, obnašanja in prizadevanja zaželen, odobren. Kdor se jim ne izmika in jih spoštuje ter uveljavlja, naj bi bil na razne načine nagrajen in družbeno pripoznan v kultiviranosti.

Kultura je tudi sistem ali skup simboličnih struktur. Prav v domenah politike naj bi to bilo najbolj izrazito.

Posameznik ohranja kljub, naj tako rečemo, strukturi vrednot, ki se jih zaveda in jih družba določa, večjo ali manjšo stopnjo individualnosti. Znotraj tudi najbolj jasno določenih verovanj in vedenjskih obrazcev ima maneverski prostor zasebnosti, pa naj ga določajo njegova genetska dediščina, konkretna telesnost in intelektualne zmožnosti, ali pa, kar je treba posebej upoštevati, tako ali drugače izkrista-

---

* Dr. Stane Južnič, redni prof. na FDV v Ljubljani.

¹ Ta polivalenten izraz izhaja iz lat. *cultūra*, ae.f. kar je pomenilo obdelovanje in tako smelo nadomeščati pojem »poljedelstvo«. Je pa izraz že potoval našemu pomenu nasproti, ker je to bila tudi vzgoja, izobrazba in torej »obdelovanje ljudi«. Pomenila pa je tudi spoštovanje, kar je bilo že daleč od indoevropskega korena *kwel* – z idejo »bivanja in urejanja zemljišč«. V latinščini je iz istega korena nastal tudi *cultus*, ūs, m, ne le kot nasad, marveč kot postopek izkazovanja časti z molitvami in obredi.

² Politična kultura (1989), št. 75 in naprej.

lizirani individualni interesi, resnični in namišljeni. V tej povezavi je treba dodati, da posameznik v tako nepopolno usklajevanje z družbo in kulturo vnaša tudi patološke vidike ali prizadetosti in prav taki imajo v politiki še poseben učinek.

b) *Politiko* kot »politično« na sploh pa je moč definirati v širšem smislu ko vse, kar zadeva medčloveške odnose. V ožjem smislu je to tisto, kar pripada urejanju javnih zadev. Oba opredelitelvena kraka sta pomembna.

V povsem konkretnem smislu pa je vprašanje »javnih zadev« prevedeno skozi državo. To se po latinsko imenuje *Res publica* in tako je v naši definiciji prikukala »republika« kot država. (Poljaki so to imenitno prevedli kot *Rzecz pospolita* in tako je ime njihovi republiki). Sodelovanje v tako opisanih javnih zadevah je torej politika, prav posebej pa je to boj za nadvlado v teh zadevah in možnost odločanja. Tu pa smo že pri konfliktnosti, ker se v odločanju zoperstavljajo različni interesi.

Tako v politiko sodijo dejavnosti, postopki, vedenjski obrazci, postopki in celo rituali, načini določanja oblasti in odločanja v njej. Država ima številne organe, ustanove ali institucije, ki naj bi se ukvarjali z javnimi zadevami. Pri tem pogosto posegajo v sfere zasebnosti in prizadevajo pravzaprav vsakogar.

Tistim, ki v politiki posebno dejavno delujejo in se torej s politiko ukvarjajo, pa rečemo *politiki* in slabšalno jim pravimo politikanti ali še kako drugače.

Politiki se praviloma združujejo v politične organizacije, stranke in še kaka drugačna združenja in združbe, javne in tajne, tišje in hrupnejše. Svoje odnose in zaveze določajo prav v boju za oblast. To je bržkone najbolj konkretna vsebina politike in političnega. Politične organizacije pa so nekakšen posredni, intermediarni mehanizem, v katerem politiki nastopajo, z njim manipulirajo, si ga prilaščajo in izkoriščajo. Pri tem v »mehanizem« prav gotovo ne vnašajo le elementov javnega interesa, marveč čisto zasebne in osebne

- idiosinkrazije,
- temperamente,
- znanja in predvsem neznanja, poučenosti in nepoučenosti,
- navdušenja in zamere,
- blagost in sovraštvo in tako naprej.

Skratka: povsem osebnostne nravi in moralo.

Pri definiranju splošnega interesa skozi politiko gre potemtakem za celo vrsto *transmisij*:

– od individualnosti posameznikov, ki jim je skozi določene postopke (na primer volitve) v demokratičnem sistemu zaupan javni interes v izraziti parcialnosti, ker je pač ta interes vedno deljen in premakljiv,

– do kolektivnosti strank, ki so lahko ideološko in svetovnonazorsko ter interesno opredeljene in tudi kot take zastopajo le delne interese s pretenzijami na splošnost ali celo totalnost.

Politika naj bi bila (abstraktno in celo idealno gledana) *sinteza* teh interesov, vendar sta njena nepopolnost in nedovršenost povsem jasni. Sinteza naj bi se dosegla skozi celo vrsto postopkov, ki so sami po sebi nepopolni, prav tako naj bi šla skozi normirano vedenje (ustava, zakoni itd.). Obdana naj bi bila z obredjem in seveda je v njej veliko čustvenega naboja, neracionalnosti in nedomišljenosti, da ne rečemo, nepremišljenosti.

Transmisije, v katerih se marsikaj izgubi in, naj se slikovito izrazimo, energetsko preobrazi in preusmeri, so potemtakem le zelo delno in približno usmerjanje k sintezi v kakem idealnem smislu. Iz tega izhaja, da je politika vselej nekakšen

eksperiment.³ Skozi ta eksperiment pa se kaže vsa lomljivost in nepredvidljivost človeških zadev. Ta eksperiment je postavljen ne le v premakljivost interesov določene skupnosti, marveč se odvija v zgodovinskih danosti. Pri tem ne gre pozabiti korelacije in koroboracije s »politikami«, ki delujejo zunaj in mimo »notranjega« transmissijskega obrata in obračanja. Še zlasti pa je to tako v našem, sodobnem, medodvisnem svetu. V njem je naddržavna (nadsacionalna) raven odnosov, zapletov in konfliktov. Potemtakem moramo upoštevati mednarodno politiko kot »nadpolitiko«, ki pogosto bistveno poseže v politiko kakega člana mednarodne skupnosti.

c) Bržkone je opredelitev politične kulture skozi dvodelno sintagmo ali besedno zvezo le začetek *odpletanja* njenega pomena in pomembnosti v javnih zadevah in v medčloveških odnosih. V sintagmi sta namreč dva pojma, med njimi je, kot se za sintagme spodobi, določena hierarhija. Če vzamemo kot nadrejeno sintagmatsko »enoto« politiko oziroma adjektiv, izpeljan iz tega pojma, s tem določimo podrejenost kulture, kar se posebej poudari, če namesto latinske besede vzamemo slovensko, ki se glasi *omika*.

Omika je namreč določena elaboracija dovršitev kulture: je lepo vedenje in lahko celo normativno pomeni, da mora biti v skladu s tistimi vedenjskimi pravili, ki se vežejo z *etiko* in *moralo*. S takim poudarkom se kultura kot omika vpleta v pomenske sklope izobraženosti in izobrazbe, pa tudi vzgojenosti in vzgoje. Hkrati pa se premika na relaciji med *hominitas* in *humanitas*⁴ k tistemu polu človekove narave, ki ji rečemo človečnost, in pri tem mislimo na želene ali ciljne lastnosti oziroma kakovosti, kot so, postavimo, blagost in uvidevnost do drugih ljudi. Ne gre torej le za lepo vedenje in prijaznost, marveč za perfektuiranje človeka še posebej v zadevah, ki presegajo njegov neposreden in celo sebičen interes.

Moralni kodeks je vsekakor še najbolj zaželen v politiki. Postavi pa se zelo pomembno vprašanje, ali je v politiki možen in ni to morda le (nedosegljiv) ideal kakih religioznih sistemov.

Stari Rimljani so poznali *nocije*, kot sta *virtus* in *pietas*, kar ne potrebuje religiozne podpore in izhodišč. Toda: kaj je potem izhodišče in kje je opora *virtutis* in od kod naj se vnaša *pietas*, kar smemo prevajati tudi kot občutek dolžnosti, pravičnost in usmiljenje.

Morda je ključna prav *odgovornost* do sebe, do drugih, do narave in sploh do vsega, kar človeka zadeva in obkroža. Ljudje naj bi se spraševali, kakšne so *posledice* njihovih dejanj in postopanj, pa naj gre za znanstvene izsledke, gospodarska eksperimentiranja, in še posebej politično vedenje. Zakonodaja naj bi bila podrejena odgovornosti.

Toda kdo naj uveljavlja *norme*?

Demokracije so moralno nevtralne, ker menijo, da se »prav« uveljavlja skozi večinsko voljo in zato vztrajajo pri *volitvah* in formalnih *demokratskih postopkih*.

č) Po tej poti smo prispeli k tisti razrešitvi pomena sintagme, v kateri se nakažejo bržkone najpomembnejši *vsebinski ingredient*i ali sestavine politične kulture. Ti pa se raztezajo od

- priljudnosti kot omike in olike,
- kompetentnosti, ki je rezultat vedenja in znanja, pridobljenega skozi sociali-

³ Z eksperimentiranjem (iz. lat. *experimentum*, i.n. poskus, iz glagola *ex-perior* 4 *pertus sum*, izkusiti, poskusiti, preiskati, izvedeti, spoznati) tu označujemo postopek, v katerem naj se kaj razvidno pokaže ali dokaže, morda pa tudi ne. Vsekakor mislimo prej na preizkus kot na kak rezultat.

⁴ Glej: *Antropologija* (1987), str. 89-92.

zacija/inkulturacijo v njenih neformalnih ali formalnih potekih ter stalnega dopolnjevanja, do

– predstav, razvedov, mnenj, stališč do tistega, kar naj bi bilo v politiki določene družbe najboljše, najprimernejše, kar izvira iz interesnih, ideoloških in svetovnonazorskih drž, pa tudi iz neznanja in pristranskosti.

Tako je zdaj moč razpravo speljati v trodelnost, ki pa ne zadeva le vsebine, marveč tudi *stil*⁵ kot »politični slog« ali način predstavitve in uveljavljanja (političnih) stališč. Tak stil je lahko celo rutinski in pogosto močno individualiziran.

»I politikken má sannheten
vente til noen
får bruk for den.«

/Björnstjerne Björnson:
Paul Lange og Tora Parsberg/

2

Ko se vprašujemo o kakovosti politične kulture, se praviloma zatekamo k njeni *tipologizaciji*.⁶ Gre za njeno »razporejanje« v razpoznavne različnosti. Tako je moč določiti njene izrazite zvrsti in temeljne značilnosti tudi v primerjalnem smislu. Seveda je tako početje lahko dvomljive vrednosti, ker bi težko našli kak »čist tip« in gre vselej le za abstrakcije.

Pri tem početju si lahko pomagamo s tisto precizacijo, ki jo dodeljuje dodatek sintagmi s pomočjo kakega epiteta.⁷ Ta atributivna beseda je lahko dokaj figurativna, celo slikovita in bolj ali manj nazorna. Lahko jo uporabimo v prisposodbi, alegorično, skozi metaforo in s simbolom. Nemalokrat ima patetičen zven, delovala naj bi retorično učinkovito in, kot bi morda smeli reči, politično privlačno v javni uporabi.

So prilastki, ki so v odnosu do temeljne sintagme difuzni ali pa jo celo zamegljajo. So pa tudi taki, ki bi jim smeli priznati pojasnjevalno vlogo.

Eden od najprimernejših pristopov bi lahko bil skozi označitev odnosa med posameznikom (občanom, državljanom ali kako drugače označenim pripadnikom kake politične srenje) in organizirano politično skupnostjo (državo ali njene razčlenjene dele). Tako utegnemo zajeti politične odnose, ki v samem bistvu zaobsežajo politično kulturo kot odnos posameznika do oblasti ali oblasti do posameznika.

Tako je na primer tam, kjer je občan podložnik in ne on ne oblast ne pričakuje, da bo v politiki soudeležen mimo ozke elite, moč govoriti o podložniški politični kulturi. Tam, kjer je le opazovalec politike, čeprav ima formalno priznane pravice do sodelovanja, gre za pasivno politično kulturo. Tam, kjer sodeluje in se udeležuje, pa je moč govoriti o participativni politični kulturi, dasiravno je tudi v njej možna apatičnost zaradi politične brezbriznosti, brezvoljnosti in politične neobčutljivosti posameznikov ali večjih skupin.

⁵ Stil (iz lat. stilus, i.m. pisalo, črtalce, s katerim so grebli po voščenih ploščicah) je sprva »način pisanja«, tako je to slog, ki je nekomu lasten kot način izražanja, v razširjenem pomenu pa je to skupek oblikovnih in sporočilnih posebnosti v kakem početju, zlasti, postavimo, v umetnosti; je pa tudi življenjski slog. Glej: Zbornik *Demokracija in politična kultura*, Ljubljana: Enajsta univerza, 1992, str. 64–67; *Politična kultura* (1989), str. 214.

⁶ *Politična kultura* (1989), po str. 219.

⁷ Gr. epitheton, kar je dodano, torej: adjektiv ali pridevnik, da bi se kaka kakovost bolje opisala. Epitheton ornans pa je kak ustaljen prilastek ali atribut. Imel naj bi stalnejšo veljavo in okraševalni pomen.

a) Eden od splošnejših epitetov je izveden iz pojma *demokracija*⁸ in bi potemtakem govorili o demokratični politični kulturi. Demokracija je politična ureditev, v kateri vlada po definiciji demokratskega postopka načelno večina ljudi; njih večinskost pa se vzpostavi v določeni skupnosti, praviloma državi, skozi postopke, ki zagotavljajo enakopravnost vseh državljanov v določanju večine. Taki postopki, ki so še najbolj znani in splošno uporabljeni, so *volitve*.

Vendar demokratično politično kulturo ni moč zagotavljati le skozi tako ali drugače elaborirane postopke. Ti so prav gotovo izjemno pomembni, akopprav so vsi znani sistemi deficientni:

– bodisi zaradi relativno majavega sistema ugotavljanja večine in diriganosti »ljudske« volje,

– ali zaradi pomanjkljivosti v konsultiranju dejansko vseh državljanov ter

– še posebno zaradi zavarovanja volje manjšine, ki ni nujno veliko »manjša« od večine.

Temeljni pogoj je potemtakem *participacija*, s čimer označujemo možnost in udejanjanje sodelovanja v demokratičnih procesih in postopkih. Tako pridemo do tistega tipa, ki mu rečemo participativna politična kultura. To bi naj bila zvrst, ki zajema in označuje aktiven odnos do politike in političnega.

Seveda moramo biti oprezni pri takih definicijah. V demokratični politični kulturi je dovoljeno biti dejaven ali pasiven v politiki. Ljudje smejo biti indiferentni,⁹ celo sovražni smejo biti do politike. Zlasti pa so pogosto nezaupljivi in neprepičani, se čutijo prevarane in zmanipulirane.

Demokratična politična kultura ima potemtakem vgrajene povsem »demokratične« primise svojega negiranja. Bržkone je prav tu tista čer, ki je najmanj upoštevana med politiki, razen v tisti meri, ko upajo, da bodo pasivne volivce, ki so politično še neopredeljeni, prepričali, naj zanje volijo.

Prav v takih situacijah se lahko razbohoti posebno kontrastno področje demokracije, ki bi mu lahko rekli politična štacuna,¹⁰ ki volivcem ponuja kot (političnim) potrošnikom v konkurenci z drugimi »trgovinami« najprivlačnejše »blago«. Na to nas prej ko slej opozarjajo plakatiranja političnih obljub in (ne)atraktivnih podob štacunarjev.

V politično kulturo vsekakor sodijo različne *tehnik*e. In tako damo prav Pierru Rosanvallonu,¹¹ ko pravi, da je demokracija prav v tolikšni meri kultura, kot je to tehnika. Pri tem ne gre le za tisto tehniko, s katero se na primer z volitvami določa večina, marveč za številne druge, ki jih izrabljajo politične ustanove, da bi si tako zagotovile večino.

Delujejo pa še mnogi vzporedni mehanizmi.

Politična igra najde prav pogosto svoj deformiran refleks v sredstvih javnega obveščanja. V mnogih sistemih skušajo postati alternativa politiki in nastopajo kot nekakšen nadomestek demokratičnim insuficiencam.

Iz vsega tega izhaja, da je politika dejansko *igra*. In v tem je lahko še en

⁸ Bržkone ni popolnega strinjanja, kaj je demokracija, pojem, sestavljen iz gr. *demos* in *kratéo*; prvi del sestavljanke je ljudstvo, drugi pa pomeni moč imeti, vladati, gospodovati, zapovedovati. To naj bi bila torej »vlada(vina) ljudstva«. Postavlja se cela vrsta vprašanj ne morda o tem, kaj je ljudstvo, marveč čisto proceduralna vprašanja, kako naj ljudstvo dejansko vlada.

⁹ Indiferentnost (iz. lat. *in-differēns, entis, vnmaren, ne dober ne slab*) je tako neopredeljenost, kot je tudi pomanjkanje odnosa do kake zadeve in medlost v takem odnosu.

¹⁰ Z izborom besede »štacuna« smo hoteli nalašč pojmovno obtežiti »prodajanje« in razprodajo v politiki.

¹¹ V intervjuju z naslovom »La société apparait plus opaque pour le réformateur comme pour le citoyen«, *Le Monde*, Paris, 14 décembre 1993, p. 2.

paradoks demokracije. Igra s pravili, ki nimajo nič opraviti z demokratičnimi postopki, je lahko celo negacija demokratičnosti.

b) Če bi še nadalje luščili politično kulturo z različnimi epiteti, bi vsekakor morali obravnavati *atmosfera*,¹² torej ozračje, v katerem potekajo politični procesi. Prav politično ozračje je hkrati določitelj in proizvajalec določene politične kulture. Poleg, postavimo, demokratičnih ustanov in postopkov, morajo obstajati pomembni elementi splošnega, naj rečemo, duhovnega ozračja, ki omogočajo nemoten potek demokratičnih procesov. Rekli bi, da jih mora tako ozračje celo pospeševati in rafinirati.

Pri naštevanju teh elementov bi bržkone morali najprej pristati na vprašanju *tolerantnosti*,¹³ kar bi slovenili kot strpnost, prenašanje drugačnega in celo sprejemanje nasprotnega mnenja, stališča, nazora. To je dopuščanje obstajanja tistega, do česar imamo lahko odklonilen odnos, pa vendar se, ne spreminjajoč lastnega stališča, strinjamo, da sme obstajati.

Bržkone smemo reči, da je vse več analitikov in opazovalcev politike, ki prav tolerantnosti pripisujejo osnovni pomen.¹⁴ Le skozi toleranco in tolerantnost je pravzaprav moč upoštevati take temeljne vrednote, kot so svoboda ali enakost ali pa zagadatelj voljo človekove pravice.

Seveda je treba posebej poudariti, da toleranca sploh ni enostavna zadeva. Predvsem pa jo je nemogoče normirati, razen v najbolj grobem smislu zavarovanja, postavimo, osebe in lastnine. Tolerantnost je namreč način reagiranja, je navajenost na drugačnost, torej strpnost, ki presega vse meje kakega egocentrizma, etnocentrizma in še kakih drugačnih »centrizmov«,¹⁵ še posebej etnonacionalizma.

c) *Ksenofobija*¹⁶ je vsekakor med posebnimi oblikami nestrpnosti in morda celo strahu pred drugačnostjo. To je sovraštvo do tujcev in do vsega, kar se ima za »tuje«, »nedomače«, lastnemu izkustvu odmaknjeno. To je odklanjanje vsake drugačnosti in tako stališče je prenapolnjeno s predsodki, stereotipi in pavšalnimi sodbami o (negativnih) posebnostih, ki so povezane s tujcem.

Diapazon ksenofobije je širok. Morda je med njimi tujost religije, verske prakse in verskih ritualov med najbolj globokimi razdrtnostmi, ki proizvajajo občutek vzvišenosti in odbojnosti. Taka je bila netolerantnost do Židov (Judov), ki so bili v krščanstvu obtoženi za umor boga. Odbojnosti pa so možne tudi znotraj istega religioznega sistema, v ločenih sektah in denominacijah. Le neznamenit artikel vere je potreben, da bi se distanca sprevrgla v animoznost.

Posebej kaže spregovoriti o rasni nestrpnosti. Drugačna telesnost je izhodišče za njeno prevedbo v drugačno duševnost in iluzorne razlike med ljudmi. Kulturna tujost pa poudarja celo vrsto razlik in razlikovanj: od jezika do drugačnih šeg in navad in tako imenovanega »načina življenja«.

S poskusom klasifikacije bi ksenofobijo razvrstili vsaj na tri »zvrsti«:

– distanciranje etničnih skupnosti; tako so na primer stari Grki imeli vse Negr-

¹² Z *atmosfera* (iz gr. *atmós*, para, sapa in *sphaira*, krogla, obla, žoga, torej: plinska plast okrog nebesnih teles, tudi zračni sloj okoli planeta Zemlja) razumemo v prenesenem smislu: okolje, ki nas obdaja v družbenem in tudi v moralnem smislu.

¹³ Pojem izvajamo iz lat. *tolerōl*, prenašati, potrpeti, podpirati in znosno napraviti, zadostiti, zadovoljiti. Zanimiv je indoevropski koren *tel-*, *tol-*, *tla-*, ki je izražal idejo nošenja ali podpiranja, v sanskrtu pa je to dalo pojem *tuḷā*, kar je bilo »ravnotežje«.

¹⁴ Glej: Un entretien avec John Rawls: »L'éducation est le clef de tous les problèmes économiques et sociaux«, *Le Monde*, Paris, 30 novembre 1993, p. 2.

¹⁵ *Kolonializem in dekolonizacija* (1980), str. 196. *Identiteta* (1993), str. 274.

¹⁶ *Ksenofobija* (iz gr. *xénos*, tujec in *phobéō*, strašiti, bati se; fobija imamo sicer za bolezenski strah).

ke za barbare in sebi inferiorne, kar je vztrajno pričujoč model v naši kulturi kot razlikovanje med civiliziranimi in neciviliziranimi;

– družbeni kontrasti v kulturo prevedeni v situacijah migracij, kjer se posebej poudarjata tujost in tujstvo »prišedših«;

– poudarjanje statusnih, stanovskih in poklicnih (profesionalnih) razlik v socialno razslojenih skupnostih; dramatično se lahko pri tem srečujeta bogastvo in siromaštvo.

V ksenofobičnih stališčih in situacijah etnične ali/in družbene distance je značilen kategorialni¹⁷ način mišljenja. Tak način mišljenja je sicer nujen, da bi obvladali raznoterost individualnosti, zanemarili razlike med posamezniki in uveljavili kako tipologizacijo ali klasifikacijo na ravni splošnosti.¹⁸ Je pa nevaren, če ga apliciramo v konkretnem gledanju na človeško raznoterost, ki ni le skupinska. Izgublja se razsežje posameznika in osebnosti. To je tisto, kar pravzaprav onemogoča upoštevanje človeških pravic zunaj skupine, ki je kategorialno označena in ločena kot spol, rasa, razred, sloj itd. Še posebej so posamezniki žrtve diskriminacije, če se kategoriji, v katero naj bi spadali, pripišejo slabšalne lastnosti, pa naj bo to na področju katere koli skupinske pripadnosti.

Različnost kot drugačnost, iz katere se ksenofobija »hrani« in proizvaja, je torej kategorialni način gledanja na tujstvo in je skorajda splošna pojava. V razpršitvi človeške vrste na razne in različne »podvrste« je nastalo veliko med seboj ločenih in celo zoperstavljenih človeških skupin, pa naj jim rečemo rase, etnije ali moderne nacije in države. Ločenost se zaplete lahko do te mere, da nekatere »podvrste« drugim odrekajo polnopravno človeškost, vsekakor pa praviloma enakopravnost, v kateri se definira kontrastna identiteta.¹⁹

V kontrastno uveljavljeni identiteti se namreč vzpostavijo mehanizmi netolerantnosti do drugačnosti in do drugačnih. Pogosto to spremlja identifikacijska panika, vsekakor pa se drugačnosti z nasprotovanjem utrjujejo mimetične netolerantnosti.²⁰ Nemalo je sporov, kjer »netolerantnost izziva netolerantnost«, ob tem pa so tolerantni deležni posebnega sovraštva in neuvidevnosti. Tako je bilo na primer v verskih vojnah vsake vrste in tako je še prav posebej v vojnah, ki divjajo na tleh razpadle Jugoslavije.

»Auf dem Gebiet, das die grösste Nüchternheit verlangt – nämlich in der Politik – pflegen sich die grössten Leidenschaften auszutoben.«

/Sigmund Graff/

¹⁷ Kategorija (iz gr. *kategoría* ali *kattégorēma* je tisto, kar se lahko predstavi kot tožba, ukor) je pojmovna vrsta, v katero sodi kaka stvar ali tudi človek. So kategorije v razvrstitvi tekmovalcev na primer. Kategorije so kot najsplošnejši pojav razuma (velikost, količina, odnos) itd.

¹⁸ *Diplomska naloga* – Napotki za izdelavo (1992), str. 83.

¹⁹ *Identiteta* (1993), str. 166 in 173).

²⁰ *Mimetičen* (iz gr. *mímēsis*, eos, posnemanje iz glagola *miméomai*, oponašati) je tisti pojav, ki zadeva posnemanje. V živalskem svetu poznamo mimetična vedenja, ko kaka nezavarovana žival z obliko ali barvo posnema kako drugo, ki vzbuja več spoštovanja in si tako rešuje življenje.

Antropološko bi morda smeli reči, da je politika prej ko slej domena človekove *neavtentičnosti*,²¹ kar bi slovenili kot potvorjenost, narejenost in nepristnost. Posebni vidiki neavtentičnosti so v simulaciji in disimulaciji, sprenevedanju, bi rekli na splošno.

a) Diapazon človekovega *situacijskega in identifikacijskega* odmika v neavtentičnosti je širok. Naj na tem mestu omenimo le dva vidika. Prvega vezemo na pojem *mimikrija*²² kot oponašanje, zamenjava pristnega z zaigranim, refleksija človekovega pretvarjanja, prepredenosti in zvižčnosti. Človek se kaže na ta način kot Homoludens: igra se, pri tem se zabava, kratkočasi, pa tudi utvare si ustvarja, izkuša srečo in se predaja zanosu. V identifikacijskem smislu se kaže, da je, kar ni, ali da ni, kar je.

Prav v mimikriji je mogoča *premikajoča identiteta* in le-ta je središčnega pomena v političnem delovanju. Premikajoča se identiteta je nestalna, prilagodljiva in je vselej nekonkluzivna,²³ nestanovitna, od situacije do situacije »drсна«²⁴ in nedogotvljena.

b) V tej »drsnosti«²⁵ so laži pomembna sestavina in vedenjski obrazec. Laži in laganje ali celo goljufanje lahko na različne načine tipologiziramo. Za razpravo o njihovi pričujočnosti v politični kulturi pa bi morda naredili tak obrazec:

- so splošno (skupinsko) primerne laži, ki se vežejo za tako imenovane državne koristi ali razvpiti nacionalni interes,
- so strankarske laži in laži ožje lojalnosti, ki pogojujejo pripadništvo in skupinsko zavezanost, ter
- so čisto zasebne laži, ki se raztezajo od megalomanije do priložnostnega laganja zaradi ustvarjanja »lepega videza«.

Na splošno velja, če laž in goljufanje nista morda družbeno priznано vedenje in kulturno dovoljene, da ljudje manj sprevračajo resnico, če vedo, da bodo »na laži ujeti«²⁶ ali pa bo sledila kaka retaliacija.²⁷ Retaliacija ali povračilo je lahko avtomatično ali pa je latentno. Vzemimo primer neposredne »kazni«²⁸ za laž ali pretvarjanje. Lahkomiseln kapitan dolge plovbe ne upošteva podmorskih čeri in se dela, kot da jih ni. Ladja se bo nasukala, če izvezamemo možnost, da je to tveganje, ki se ne bo vselej najslabše končalo. Laganje in sprenevedanja sta neprimerno lažji tam, kjer ne grozi neposredni učinek. Tako je v politični igri in hazardiranju.

V politiki je potemtakem moč lagati tudi zato, ker ne gre vselej za neposredno preverjanje neresnice. Le-to lahko zakriva politična moč in avtoriteta. Varstvo pa ji dajejo tudi nadzori nad sredstvi javnega obveščanja. Ideološke zavarovanosti zakoličijo posebno vrsto zagotovljenosti: majhne laži naj bi ne štele, ker je izjemno pomembna »velika resnica«, ki je praviloma le postopoma odkrita kot laž. V religiji je zavarovanost še večja, kajti resnica je v transcendenci in ni preverljiva skozi

²¹ Z neavtentičnostjo (gr. *authentēs*, začetnik, vzročnik, tako: nespornega porekla, verodostojen, zanesljiv) kot zanikanje avtentičnega razumemo nepristnost ali narejenost, neverodostojnost, celo zlaganost. Glej: *Antropologija* (1987), str. 22–23. *Identiteta* (1993), str. 111.

²² Iz gr. *mimikós*, kar zadeva *mimos* in to je bilo pri starih Helenih (improvizirano) predstavljanje prizorov iz vsakdanjega življenja ter potemtakem: gledališče ali teater. V lat. je *mimus*, *m.*, glumač, tako pa se je reklo tudi burki, ki jo je izvajal.

²³ Konkluziven (iz lat. *con-cludo* 3 *cludi*, *cludum*, skleniti, zapreti, obseči, zaokrožiti, sklepati) je sklepalen, torej: tisti, ki je za sklepanje primeren oziroma zaključen, ki potemtakem sodi v končno in odločilno stanje.

²⁴ *Identiteta* (1993), str. 132.

²⁵ Retaliacija (iz lat. *re-taliō* 1, povrniti) je povrnitev, povračilo in celo: maščevanje. Pojem je sestavljen iz *re-* kot predpona, ki označuje »nazaj«²⁹ ali »zopet«, in *talis*, *e*, tak(šen), ali enako slab in tako *Lex talionis* označuje »zakon«, po katerem se zlo z zlom kaznuje, v enaki meri ali, kot bi rekli, »milo za drago«.

omejenost moči in zmožnosti krhkega človeka. *Sacrificium intellectus*²⁶ pa je lahko posebna pregrada in zagrada. Bržkone ne moremo dvomiti, da mora imeti tako intelektualno stališče pomembne reperkusije v politični kulturi.

Prav posebne reperkusije pa imajo razni *integrizmi in fundamentalizmi*,²⁷ ki zavračajo metodično mišljenje in se odločno upirajo kritični refleksiji. Taki miselni in organizacijski sistemi poudarjajo podrejanje in popolno poslušnost nauku in tistim, ki ga oznanjajo, in so potemtakem njegovi pooblaščenca in varuhi.

Posebej so nevarni taki miselni tokovi, ko se znajdejo v sporu in konfliktu. Njihova intrinsigentnost²⁸ je pogosto tako velika, da so konflikti, praviloma s tragičnimi posledicami, neizogibni.

Ekstremna stališča so posebej nevarna, ko ne dopuščajo dvomov o svoji »resnici«. Dvojno nevarna pa so, ko se nepreverljivost resnice prevesi v

– zavarovanost neresnice ali domnevne resnice z močjo oblasti in celo z grožnjo represije, kar je bila značilnost avtoritarnih sistemov in totalitarnih gibanj,

– zavarovanost resnice z avtoriteto vere in religioznih vezanosti in zavezanosti, kar je značilnost zlasti cerkvene organizacije.

Nismo seveda našli vseh miselnih izpeljav, ki jih štejemo za nepreverjene ali nepreverljive resnice. Raztezajo se – od tiste ideologije, ki jo lahko štejemo za tuzemsko eshatologijo²⁹ in »dokončnem« izboljšanju človeških zadev, – do tistih identifikacij in identitet, ki presegajo raven razumnosti in slonijo, postavimo, na mitih ali zgodovinskih rekonstrukcijah, ki so prej stvar verovanja kot zdravorazumske ali posebej znanstvene presoje. Vsekakor med take zamaknjenosti sodijo nacionalizmi.

Ni pa enostavno narediti ločnice ali *razlike* med lažmi in goljufanjem, ki naj bi bili v splošno korist, ki jih veleva kak skupinski interes, in tistimi, ki so čisto osebne. Ni isto lagati pro bono publico in lagati le v svojo lastno korist, čeprav se v politiki zadeve lahko prepletajo. Človek se namreč mora pogosto zelo naglo situacijsko resocializirati. V taki prilagoditvi, zlasti nepričakovani situaciji, je težko ohraniti kako avtentičnost in okoliščine kar kličejo k hipokriziji.³⁰

Pri vsem tem pa smo dolžni narediti izredno pomembno kavtelo.³¹ Ni še posebej v politiki tako zelo pomembno in odločujoče, kaj je v resnici res, veliko bolj pomembno in odločujoče je, kaj ljudje menijo, da je res, kar verjamejo, kar kot svoja stališča uveljavljajo, za kar so se celo pripravljene žrtvovati. Bržkone je prav tu

²⁶ *Sacrificium intellectus* ali »intelektualna žrtev« je odstopanje od razumskega sklepanja, ko bi to utegnilo nasprotovati razodeti (verski) resnici, zlasti taki, ki je dogmatično zakoličena in zavarovana.

²⁷ Pojem integrizem (iz lat. *integrare* I, postaviti na prejšnje mesto, obnoviti, zopet začeti; *integritas*, *ätis*, f, e nepoškodovanost, celost, neomadeževanost, čistost, svežost in tudi poštenost) uporabljamo za označitev miselnih tokov in gibanj, ki delujejo »integrativno« tako, da skušajo ohranjati določeno celost, neokrnjenost in skladnost kakega nauka, dogme ali organiziranosti.

Fundamentalizem (iz lat. *fundamentum*, I, n, temelj, osnova) pa je (versko) stališče, ki zastopa in zagovarja dobesedno umevanje in tolmačenje (svetih) spisov, ki zahteva dosledno spoštovanje (verskih) tradicij in prepoveduje kakršno koli odstopanje od zavezanosti in lojalnosti »temeljem«.

²⁸ Intrinsigentnost (iz lat. *in-* v pomenu ne-, *trans-* v pomenu skoz, čez, onstran in ago, delovati; *trans-igo* 3 egi, *actum* pomeni gnati skozi, prebosti, predreti, pogoditi se, poravnati) se je kot pojem uveljavil najprej v španščini, kjer je intrinsigente bila oznaka za nekoga, ki je nepomirljiv, nepopustljiv, ki svojega stališča ne spreminja, ki je nepripravljen na kompromis.

²⁹ Eshatologija (iz gr. *éshatos*, poslednji, skrajni, zadnji) je nauk o »končnem«, je torej nauk o koncu sveta in nastopu drugačnega »sveta«, je nauk o tistem, kar se bo zgodilo po smrti. V nereligioznem smislu in pomenu je to lahko nauk o »koncu zgodovine« in je konkretnije lahko učenje o prenehanju razrednega boja in nastanku splošne socialne harmonije. *ltd.*

³⁰ Hipokrizija (iz gr. *hypókrisis*, pretvarjanje, hlimba, licemerstvo) je hinavščina, sprenevedanje kot že omenjena simulacija in disimulacija, je prevzemanje lažne poze in zlagano vedenje.

³¹ *Kavtéla* (lat. *cautela*, ae, f, previdnost) je previdnostni ukrep, varovalni pridržek.

temeljni vozle, s katerim sta zapleteni resnica in neresnica. To je potemtakem v politiki bistveno področje človekove neavtentičnosti: človek se lahko dela, da kaj verjame, čeprav ni res in tudi če niti ne verjame. Celo očitno lahko sprevrže v neočito.

c) V luči neavtentičnosti politike in političnega ter temu primernega vedenja politikov se poudarja problem *nadzora in nadziranja* »političnega telesa«. ³² Nadzor je bistvenega pomena v vsaki politični kulturi v smislu, kako se pojmuje, in skozi prepričanje, kdo naj ga izvaja.

Ko sem že končal te zapiske, sem zapazil zapis Marjana Brezovška, ³³ ki se ukvarja prav s tem. Kot je v zapisu povedano, najsubtilnejša oblast ne nadzoruje prebivalstva več z odkrito represijo ali s kakimi ideološkimi diskursi, marveč s tem da sproži mehanizme identifikacije, na temelju katerih se ljudje oblasti sami podredijo. Pri tem niti ne zapazijo, da se je to zgodilo, in menijo, da so svobodno izbirali. Prav gotovo sem lahko štejem sodobne nacionalne identitete in nacionalizme.

V tej luči postane razumljivejše, zakaj se celo v politični kulturi, ki jo štejem za demokratično in je v marsičem celo vredna takega naslova, pojavljajo tako številne oblike nedemokratičnega nadzora. Ta nadzor ni torej le v mehanizmih same oblasti, ki delujejo kot regulacija, ki zadeva vsakega posameznika in mu s tem dajo čutiti moč in premoč. Ali pa ne le v mrežah javnega obveščanja, ki si ga vsaka oblast tako rada podreja. Gre za specifično oblikovanje *konsenza*, ³⁴ ki ima v politični kulturi izrazito pomembno mesto.

V konsenzu pa ne gre le za kako aktivno strinjanje in pritrdjevanje (političnemu) režimu ali, postavimo, tako imenovanemu nacionalnemu interesu. Vanj so vgrajene tudi razne vrste *pasivnosti* ³⁵ depolitiziranih posameznikov in degutirancev ³⁶ s politiko. H konsenzu torej pripomorejo tako prepričanci kot skeptiki ali celo ciniki. Veliko pa je ljudi, ki v politiko pač ne verjamemo, ker nič ne pomeni za »navadne ljudi«, ³⁷ kar je seveda rezultat kontinuirane izkušnje v sosledju generacij ali pa izkušnje posameznikov v njihovem stiku s politiko in političnim.

Seveda se postavlja vprašanje, ali tak nadzor, ki širi namenski prostor vsake oblasti, izboljšuje vladanje. Na misel nam pride izrek Louisa-Antoina Saint-Justa (1767–1794), francoskega revolucionarja, da je ni vlade, ki bi zmogla vladati »nedolžno«, kar pomeni, da so pri njeni nenedolžnosti prav manipulativne laži vselej prisotne.

Ni se treba izogibati dejstvu, da je politika igra. V njej pa je možnost igranja izjemna. Ni je igre, v kateri bi bil človek lahko povsem avtentičen. Politika je vsekakor *veščina* političnega igranja, v njem pa pretvarjanja, prikrivanja, hlinjenja in seveda manipulacije in evazije od bistvenega k postranskemu.

³² Z izrazom »politično telo« uvajamo seveda posebno metaforiko, v kateri se vsaka politična entiteta, skupnost ali organiziranost primerja z delovanjem telesa kot organizma, sestavljenega iz številnih, a različnih in hierarhično razporejenih delov ali segmentov. Metaforo telesa so imeli vselej radi in so z njo, na temelju posebnih analogij, razumevali »pravilno delovanje« v družbi in politiki. S prispodobami se je dokazovalo, kako potrebno je, da tudi »politično telo« deluje skladno, kako nujna sta sodelovanje in solidarnost in pri tem vsi »udi« nimajo iste veljave. So taki, ki le prispevajo k splošnemu dobru s poslušno pasivnostjo, in spet taki, bolj redki, ki skupnost povezujejo, jo nadzirajo in ji seveda zapovedujejo. Glej: *Identiteta* (1993), str. 40–42.

³³ Zapis je o knjigi Renate Salec Zakaj ubogamo oblast? (Nadzorovanje, ideologija in ideološke fantazme, v *Teoriji in praksi*, Ljubljana, letnik XXX, št. 9–10, str. 1042.

³⁴ Konsenz (iz lat. *cōn-sēnsus*, ūs, m, soglasje, enoglasnost) je privolitev v kako stanje ali ureditev, je tako (splošno) pritrdjevanje ali strinjanje.

³⁵ S pasivnostjo (iz lat. *passivus*, razkropljen, raztresen) pojmujemo ne le nedejavnost, marveč tudi (politično) neprizadetost v kontrastu z aktivnostjo. To je torej odklanjanje sodelovanja (v politiki).

³⁶ Degutiranost (iz fr. *dégoût*, odpor do hrane, gnus, stud) imamo za zavračanje politike zaradi odpora do njenih »neužitnosti«.

³⁷ Glej *Politična kultura* (1993), str. 173.

Pri tem gre zapisati misel velikega indijskega poslovneža Jehangira Ratanjija Dadabhoya Tate (1904–1993), ki je dejal povsem odkrito, da »ne moreš biti dober politik in ostati pošten . . .«. ³⁸ Prav njemu pa so rekli »človek, ki je imel prevečkrat prav«. Sicer pa je podobno misel izrazil že Voltaire s slavnim definiranjem politike: »La politique est-elle autre chose que l'art de mentir a propos?« Ta stavek je opredeljitveno učinkovit prav zaradi tega, ker je postavljen v vprašalni obliki.

č) Prav posebno vlogo pa imajo v politični kulturi *afekti*³⁹ in emocije.⁴⁰ Le-teh ljudje ne morejo povsem nadzirati, so pa pogosto kanalizirane skozi kulturne norme. Kultura v veliki meri emocionalna vedenja ustavlja, jih pa lahko tudi hrabri.

Številni so efekti, ki imajo izjemne učinke v politični kulturi. Naj navedemo nekatere najbolj značilne. Zavist, domišljavost in samoljubje s potencirano ali izrazito sebičnostjo, ljubosumje, neprivoščljivost, strahopetnost. Zavist je na sploh poseben afekt, ki ne sledi iz povsem razvidnih interesov. Domišljavost, prevzetnost ali hohštaplerstvo⁴¹ pa so že preračunana poza. Gre za precenjevanje samega sebe in izsiljevanje priznanja drugih. Samoveličje pa je lahko celo bolezensko stanje. Nemalokrat onemogoča dojemanje realnega stanja in položaja in zanikanje dejstev. Strahopetnost ali strahopetstvo je seveda pomanjkanje poguma ali odločnosti. Ni pa le to. Je tudi partikularistično reševanje stiske in beg iz težav. Človek se marsičesa boji in za to je morda prav v politiki treba najti številne razloge. Ne boji se le za življenje, kar je normalen samoohranitveni nagon. Politiki pa so prav posebej lahko v življenjski nevarnosti in, zavedajoč se tega, so v marsičem vedenjsko obremenjeni. Bati pa se je tudi izgube službe, zlasti če nosi imenitno remuneracijo. Položaj je kaj lahko ogrožen. Prav tako se je moč bati izgube časti in ugleda. To sta seveda pomembna volilna vložka.

Občutek sramu prav tako lahko štejemo v afekte. Napetost med željo po uspehu in uveljavitvi, ki je močno gibalno političnega delovanja, in neprestanim strahom pred neuspehom ustvarja na le negotovosti, marveč včasih težko zadrževan bes in vedenjske ekscese.

Ekscesi pa so lahko zaigrani in torej del politične igre. To je lahko del političnega teatra. Človek namreč lahko »igra« tudi z afekti, ki jih dejansko ne čuti, ker tako veleva kaka politična oportunist. Vsekakor pa so nevarnejši afekti, ki jih imamo za psihopatološke.

Tako ali drugače se je torej treba lotiti *psihopatologije oblasti*. V politiki se brez dvoma izražajo najgloblje in najbolj neracionalne plati človekove osebnosti.⁴² Prav preseneča povezanost med funkcijo, ki jo človek opravlja, in »strukturo« njegove osebnosti.

Ljudje, ki nezadržno hlepijo po oblasti, praviloma kažejo posebno psihično

³⁸ Bruno Philip: »JRD Tata, l'home qui avait ue raison trop tôt«, *Le Monde*, Paris, 1er décembre 1993, p.6.

³⁹ Afekt (iz lat. af-fectus, ūs,m, določeno duševno počutje in občutljivost, tako: čustvo in nagnjenost) je (duševno) stanje, za katero je značilno stopnjevanje, zelo intenzivno čustvovanje; specifičnost afekta naj bi bila relativno kratko trajanje takega duševnega stanja.

⁴⁰ Emocije (iz lat. e-moveo 2 mōvi, mōtum, ven spraviti, izgnati) so čustveno vzburjenje. V politiki so lahko zelo izrazite.

⁴¹ Hohstapler (nem. Hoch-stapler, elegantni slepar, gosposček) je pojem, s katerim označujemo gizdalina in domišljavega človeka, takega, ki si daje vloge, ki so izmišljene in le zaigrane.

⁴² S tem parafraziramo ugotovitev Mauricea Bergerja (iz njegove knjige *La Folie cachée des hommes de pouvoir*, Paris: Albin Michel, 1993, glej recenzijo v *Le Monde*, Paris, 6. décembre 1993, p.2.

bolezen in ta je vselej blizu narcisoidnosti.⁴³ Osvojitve oblasti in njeno posedovanje je potemtakem psihotičen nagon. Zunaj oblastniške poze in pozicije za takega človeka ni ravnotežja. Potreba po uveljavljanju in samopotrjevanju je v politiki prav gotovo za mnoge laže izvedljiva kot v kakem drugem »poklicu«, ki ne daje tako veliko občutkov moči in pomembnosti. Prav v politiki je veliko možnosti priznanje izsiljevati, ker je bržkone ni tako očitne bližnjice k uveljavitvi.

Narcisoidnost je pri tem lahko v pomoč, če se izrazimo nekolikanj hudomušno. Tudi razna psihotična stanja najdejo v politiki akomodacijo, celo možnost »izliva« patoloških nagnjenosti so večje v politiki.

Prav zato zlasti tisti, ki so seznanjeni z nevarnostmi, ki jih predstavljajo psihotične osebnosti za politiko, predlagajo, naj bi vsakega (političnega) vodjo preverili.⁴⁴ Politika naj bi preiskal kolegij sedmih zdravnikov in svet sedmih pravnikov (juristov) in ti naj bi se izjasnili glede politikovih zmožnosti. Nekateri predlagajo celo skrutinacijo sorodstva, ker so določena patološka stanja pač *dedna*. Psihično neravnotežje naj bi bilo razlog za izključitev kandidata za politično »službo« in pregleda naj bi bili deležni tudi politiki, ki so že na položaju.

Seveda je težko pričakovati, da bi taki predlogi prodrli ali bili celo uzakonjeni. Tako politika ostaja domena raznovrstnih afektivnosti, tudi patoloških.

d) Ko govorimo o neavtentičnosti v politiki, je treba posebej poudariti problem *reprezentacije*⁴⁵ v tistem pomenu, ko je to, naj tako rečemo, transmisija⁴⁶ med predstavljanim in predstavnikom, med zastopanim in zastopnikom, med pooblaščenim in pooblaščenim. Narava tega problema je vsaj dvojna:

- na dejanski ravni in na
- figurativni ravni.

Iz ideje reprezentacije namreč izvira ideja *mandata*,⁴⁷ ki naj bi pomenil le pooblaščenost s povsem jasno določenimi mejami pooblastila, ki ga določa »naročnik« in ta naj bi bil volivec. Pri izvršitvi mandata vselej motita

- pomanjkanje socialne identifikacije med zastopanimi in zastopnikom in
- odmik od mandata skozi akt pooblastitve, kar naj bi bile volitve, in udejanjenjem mandata; to pa je sedenje v forumih odločanja. Ker pa je predstavniška in pooblaščevalna vloga konkretizacija vsake politike v njenem akcijskem programu, je prav tu njen *temeljni paradoks*: pooblaščenost ali pooblastitev je vselej difuzna, premakljiva iz funkcije v pravico ter pri tem napolnjena z osebnostjo pooblaščenca in skozi to osebnost od pooblastiteljev praviloma močno odmaknjena.

Pooblaščevalci dejansko ne vplivajo na stališča pooblaščenecv. Ko le-ti dobijo mandat, se lahko »požvižgajo« na mnenje svojih volivcev. Edina zavora pri tovrstnem odmiku je lahko spet poljubno pojmovana, popularnost in s tem kalkulacije glede naslednjih procesov pooblastitve.

⁴³ Narcisoidnost ali narcizem (tako imenovan po Narcisu, sinu atenskega boga vođa, ki je zavrnil ljubezen muze Echo in se zaljubil v lastno podobo v vodi, kaznovan je bil s tem, da je spremenjen v cvetlico istega imena) je patološko pretiravanje in občudovanje samega sebe, samoljublje.

⁴⁴ Glej na primer: Fernand Destaing: *Le pouvoir e la folie* – Paris: Buchet-Chastel, 1993.

S problemom patoloških osebnosti na odločilnih položajih v politiki se je ukvarjal tudi Erich Fromm, posebej v svoji *The Anatomy of Human Destructiveness*, več izdaj, med njimi – Harmondsworth, England: Penguin, 1977.

⁴⁵ Z reprezentacijo (iz lat. repraesentatio, ónis, f, predočitev, predstava, podoba, iz glagola re-praesentó), pred oči postaviti, živo predočevati, takoj storiti in tudi: plačati v gotovini) je predstavljanje in je zastopanje.

⁴⁶ Transmisija (iz lat. transmissio, onis, f, prevoz iz glagola trans-mitto 3 misi, missum, čez peljati ali poslati, preko časa prevesti, premestiti, poveriti komu kaj) je prenos moči prek tovrstnega mehanizma, je posredovanje.

⁴⁷ Mandat (iz lat. mandó, l, izročiti, zaupati, naročiti, ukazati) tako je mandatum, i, n, naročilo, ukaz, povelje, je pogodba o opravljanju kakega posla za koga drugega, je naročilo in je pooblastilo.

»A politikában csak
az ellenségemet ki,
a barátainkat nem.«

/Mihály Károlyi: *Ravelski*

4

Lotimo se še tistega področja politične kulture, ki zadeva *stasiologijo*.⁴⁸ Strankarstvo in strankarjenje naj bi bili bistveno obeležje sodobnih demokratičnih sistemov. Stranke pa so nekakšna vmestnost med politiko določene skupnosti (države še posebej) in posamezniki, ki se v tej skupnosti priglajašo k veljavi. To naj bi bile skupine somišljenikov, organiziranih tako, da bi imeli moč in možnost ne le predstaviti svoje poglede na politiko, marveč skozi sfero političnega izsiliti svoje programe in interes, kot da gre za splošno korist. Pripadnost politični stranki pa ima vsaj dvojni učinek:

- veča in intenzificira možnost posameznika (politika), da se uveljavi,
- določa temu istemu posamezniku parametre delovanja in ga zavezuje z določeno parcialno splošnostjo ter obvezuje v strankarskem boju.

a) Skozi stranko in v stranki se potemtakem vzpostavlja in utrjuje posebna *identiteta*. Pri tem pa ne smemo pozabiti na »gradacije« v njej.⁴⁹ Takole bi jih lahko razvrstili:

- v stranki so na čelu voditelji in funkcionarji ali tisti, ki se jim na splošno reče aktivisti,
- so tisti, ki skozi stranko čakajo, če zmaga na volitvah, položaje, in so taki, ki so čisto
- navadni člani, vodeni ali uravnavani skozi ideološke zavezanosti, svetovni nazor, vidne in manj razvidne interese, osebne simpatije in antipatije itd.

Nagibi za članstvo v politični stranki so vsekakor silno različni.

V določenih političnih sistemih so nagibi poleg čisto konkretnih položajev in hierarhije pomembnosti zelo izraziti tisti interesi, ki zadevajo *remuneracijo*,⁵⁰ ki se razteza od strankinega denarja do dobro plačanih mest v *sistemu plena*. Prav sistem plena je politično privlačen. Stranka na oblasti namreč deli najboljše položaje, še posebej, denimo, v kaki diplomaciji, svojim najbolj vernim in »zaslužnim« kot nagrado.⁵¹ Oblasti si politične stranke želijo še posebej zato, da bi razpolagale s prednostmi, ki jih daje z dostopnostjo najboljše remuneriranih državnih služb. Pa tudi s promocijo, ki jo omogoča država na vseh področjih življenja.

Željo po oblasti, ki je temeljno gibalno delovanje politikov in njihovih strank, in donosen poklic politika torej spremlja tudi vselej zelo oprijemljiv interes.

Stranke si praviloma zagotovijo tudi lastne dohodke.

b) Pri določanju zvrsti politične kulture se pravzaprav ni moč izogniti prav vprašanju *financiranja strank*. Prav gotovo nam pri tej razporeditvi lahko pomaga vsaj kratka analiza med nekaterimi izbranimi državami. Velika Britanija je tako edina evropska država, v kateri velja proporcionalni predstavniški sistem. In tu ni državnega financiranja strank. Laburistično stranko podpirajo tradicionalno sindikati (okoli 75%), Konzervativna stranka pa največ denarja dobi iz finančnih in

⁴⁸ Stasiologija (iz gr. stasis, stališče in tako: stranka, metonimično v smislu: politično prepiranje, strankarske zdrahe in zopervanja) je vodenje o strankah ali partijah.

⁴⁹ *Identiteta* (1993), str. 145.

⁵⁰ Z remuneracijo (iz lat. re-mūnerātiō, ōnis, f, plačilo, povračilo, nagrada v denarju) razumemo ne le plačila v denarju, marveč tudi skozi položaje.

⁵¹ Problemi birokratske vladavine, *Pogledi*, Split, br. 1 iz 1983, str. 203.

industrijskih krogov. Kot se zdi, država tudi nima potrebe vmešavati se v strankarska trošenja s kakimi nadzori.

Prva država, ki je uvedla financiranje strank, je bržkone Nemčija, nekako v letu 1959. Glavni razlog ni bil siromašnost političnih strank, pač pa so nekatere želele biti manj odvisne od finančnih prispevkov zasebne industrije. Politični prispevki sindikatov pa so postali nezakoniti že ob vzpostavitvi Zvezne republike Nemčije. Strankam v Bundestagu je plačanih okoli 148 milijonov (ameriških) dolarjev, kar se proporcionalno deli na stranke po številu sedežev v parlamentu. Stranke morajo objavljati račune izdatkov, pa še imena vseh donatorjev, ki so prispevali več kot določeno vsoto denarja. *Skandinavske* države so sledile nemškemu primeru. Morda so stranke dobivale le manj denarja. Švedska je začela dajati strankam leta 1965, Finska 1966, Danska 1969 in Norveška 1970. Subsidije so se vezale bodisi na število glasov, ki jih je kaka stranka dobila na volitvah, ali pa na število izvoljenih poslancev. Tudi tu morajo stranke objavljati svoje račune in navajati svoje donatorje. Ni bilo škandalov.

c) *Škandali* pa so pretresli Italijo, Francijo, Španijo in Belgijo, kjer država generozno financira politične stranke. V Italiji je bilo obilno financiranje političnih strank uvedeno leta 1974. Razlog naj bi bil nered, h kateremu so prispevala tajna financiranja, zlasti s strani industrialcev. Uvajanje državnih subsidij pa še zdaleč ni ustavilo umazanih praks, ki so zadevale skoraj vsako stranko in seveda mnoge vodilne politične može. Na referendumu (aprila 1993) je 90% Italijanov glasovalo za ukinitve državne podpore političnim strankam. To imamo za eno od najbolj odločnih in nedvoumnih obsodb partitokracije in hkrati zgovorno nezaupnico vsem politikom.

Italijanske stranke morajo na temelju zakona v časopisju objavljati podrobnosti o svojih dohodkih, navajati morajo imena donatorjev. Zakon je bil prej slaven po kršenju kot po spoštovanju. V Franciji se je zakon o političnem financiranju podrl leta 1990. Škandali so bili predvsem v Socialistični stranki. Postavljene so zgornje meje prispevkov, zasebnim in podjetniškim. Partije morajo objavljati svoje račune. V Španiji stranke dobijo subsidijo na temelju sedežev, ki jih imajo v Cortesu (parlamentu), in še določeno razliko za vsak glas, ki so ga dobile na volitvah. Računi se morajo objavljati in prispevki imajo zgornjo mejo. Belgija je (junija 1993) sprejela zakon, ki prepoveduje politične donacije podjetij in sindikatov. Le posamezniki bodo smeli prilagati. Trošenje vsakega poslanskega kandidata pa naj bi bilo strogo nadzirano ne le ob volitvah, marveč vsaj leto dni pred njimi. Vsaka stranka naj dobi določeno vsoto denarja od države in še majhno korekturo za vsak glas. Račune pa je treba predložiti posebni komisiji.

č) Prav pri obravnavi vloge političnih strank smo tako prišli do obravnavane *korupcije*.⁵² Korumpiranost je neizogibna ne le v javnih zadevah, marveč nasploh v odnosih med ljudmi; še posebej je to tako, ker je nemogoče v idealnem smislu razlikovati javno od zasebnega. Človek na oblasti pa ne more ločiti »urada« od zasebnosti. Prav tu pa smo spet na področju, kjer ne pomagajo kake zakonske norme. V Italiji cenijo, da korupcija odnaša kar 15% proračunskega deficita.⁵³ V nerazvitih državah Afrike, Azije in Latinske Amerike je vsekakor odliv še veliko večji.

⁵² Korupcija (lat. corruptiō, ōnis, f, pokvarjenost, izprijenost, podkupljenost) pojmuje v širokem pomenu: od koruptnosti kot moralne izprijenosti do dajanja ali prejemanja kake nagrade, denarne ali drugačne, za nezakonito reševanje javnih zadev.

⁵³ *The Economist: A Survey of Italy*, London, June 26th 1993, p.9.

Ne gre pa le za siromašenje državnih prihodkov skozi neregularne odhodke. Korupcija ustvarja nered v javnih zadevah in če je integrirana v kako politično kulturo, ustvarja *stanje duha*, ko je moč korupcijo celo sprejeti kot nekaj normalnega, kajti oblast je pač »treba izkoriščati«. »Čemu ti bo oblast, če je ne izkoriščaš«, bi rekli Sicilijanci. Prav zanimivo je, da se to izkoriščanje lahko vgradi v določeno normalnost. Od politikov se pač pričakuje, da so in bodo ostali korumpirani.

Korupcija in koruptivnost spremljata delovanje vsake države, le oblike so različne in prigrabljene vsote niso vselej enake. Korupcijo je poznal antični Rim in tam so temu rekli »prilaščanje javnih sredstev« in tak postopek šteli med (velike) zločine. Vselej je bila znana tudi korupcija kot izkoriščanje položaja.

Korupcijo je moč definirati tako v legalnem kot v normativnem smislu. Obe pojavnosti lahko sovpadata. V legalnem smislu je korupcija kršitev zakonskih predpisov in omejitev, ki veljajo za politiko. Normativno je politik korumpiran, če kako krši normo. Niso pa predvidena vsa dejanja in postopki in že sam položaj daje možnosti preseganja pooblastil in izkoriščanja prednosti urada.

Stranke pa so se v demokraciji, kakršno je uveljavila naša evropska civilizacija, izkazale kot primeren kanal korupcijskega delovanja, še posebej ko v oblasti sodelujejo ali jo celo določajo.